

ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΣΥΓΓΕΝΕΙΑΣ

- ▶ **Ενότητα 2 (Μέρος Ι Ιστορία της ανθρωπολογίας της συγγένειας): Βικτωριανοί ανθρωπολόγοι, εξελικτισμός και θεωρία της μητριαρχίας**

Βενετία Καντσά

Τμήμα Κοινωνικής Ανθρωπολογίας και Ιστορίας

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Άδειες Χρήσης

- ▶ Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό υπόκειται σε άδειες χρήσης Creative Commons.
- ▶ Για εκπαιδευτικό υλικό, όπως εικόνες, που υπόκειται σε άλλου τύπου άδειας χρήσης, η άδεια χρήσης αναφέρεται ρητώς.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στο πλαίσιο του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «**Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Αιγαίου**» έχει χρηματοδοτήσει μόνο την αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ
2007-2013
Πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Στόχοι ενότητας

- Γνωριμία με τις θέσεις των ανθρωπολόγων της βικτωριανής περιόδου που ενδιαφέρονται για τη μελέτη της συγγένειας.
- Η πατριαρχική θεωρία του Henry Maine, και το αντίπαλο δέος της, η θεωρία περί ύπαρξης ενός μητριαρχικού σταδίου.
- Η θεωρία του Henry Lewis Morgan περί εξελικτικών σταδίων της οικογένειας όπως παρουσιάζεται στο έργο του *Η Αρχαία Κοινωνία* και η επίδρασή του στο έργο του Friedrich Engels *Η Καταγωγή της Οικογένειας, Ατομικής Ιδιοκτησίας και του Κράτους*.

Περιγραφή ενότητας

- Οι Βικτωριανοί ανθρωπολόγοι
- Ο Lewis Henry Morgan
- Η θεωρία περί «μητριαρχίας»

Οι βικτωριανοί ανθρωπολόγοι

Ανθρωπολογία και συγγένεια

- Το ενδιαφέρον της ανθρωπολογίας για τη συγγένεια ξεκίνησε από τα τέλη του περασμένου αιώνα με τα κείμενα των
- Maine (1861) *Αρχαίος Νόμος*
- McLennan (1865) *Πρωτόγονος Γάμος*
- Morgan (1871) *Συστήματα Αιματοσυγγένειας και Αγχιστείας της Ανθρώπινης Οικογένειας*

Ανθρωπολογία και συγγένεια

- ▶ Σύμφωνα με τον Adam Kuper το ανθρωπολογικό ενδιαφέρον για τη συγγένεια δεν ήταν αποτέλεσμα της παραξενιάς ορισμένων γενεών ανθρωπολόγων. Σχετιζόταν με τον τρόπο με τον οποίο η ανθρωπολογία κατέληξε να θεωρείται χωριστή επιστήμη στις αρχές του 20ου αι., όταν ο όρος ‘κοινωνική ανθρωπολογία’ άρχισε να αναφέρεται στην μελέτη της κοινωνικής οργάνωσης αυτού που θεωρούνταν τότε ως ‘πρωτόγονες κοινωνίες’.
- ▶ Όταν έφταναν οι ανθρωπολόγοι στο σημείο να σκεφτούν για την μορφή αυτής της κοινωνικής οργάνωσης η συγγένεια έπαιζε έναν εξαιρετικά σημαντικό ρόλο. Θεωρούσαν ότι οι συγγενικές σχέσεις είναι το μοντέλο πάνω στο οποίο στηρίζεται η κοινωνική οργάνωση αυτών των κοινωνιών, και ότι αν καταλάβουν πώς λειτουργεί το σύστημα συγγένειας θα καταλάβουν αυτόματα και τον τρόπο οργάνωσής τους.
- ▶ Βέβαια, λέγοντας συγγένεια δεν εννοούσαν μόνο τις οικιακές ομάδες, το γάμο και την οικογένεια. Εννοούσαν όλους εκείνους τους δεσμούς που δημιουργούνται μέσω της αναπαραγωγής και της διαδοχής.

Ανθρωπολογία και συγγένεια

- ▶ (Adam Kuper, κεφ. 1): Η ιστορία της ανθρωπολογίας της συγγένειας ξεκινάει μαζί με τις πρώτες προσπάθειες των Βικτωριανών ανθρωπολόγων (από τις δεκαετίες του 1860 και του 1870) να ερμηνεύσουν την σύγχρονή τους κοινωνία στη βάση ενός μοντέλου αντίθεσης. Αντίθεση, σε σχέση με άλλες προγενέστερες μορφές της κοινωνίας, την ‘πρωτόγονη κοινωνία’.
- ▶ Για τους ανθρωπολόγους του 19ου αι. η μοντέρνα κοινωνία ορίζεται κατά κύριο λόγο από την εδαφική επικράτεια του κράτους, τη μονογαμική οικογένεια και την ιδιόκτητη περιουσία. Σε αντίθεση, η πρωτόγονη κοινωνία θα πρέπει να ήταν νομαδική, να οριζόταν με αναφορά σε δεσμούς αίματος, να υπήρχε σεξουαλική ελευθεριότητα και κοινοκτημοσύνη.
- ▶ Επίσης, ο ‘πρωτόγονος’ άνθρωπος θα πρέπει να πίστευε στη μαγεία, σε αντίθεση με τον μοντέρνο άνθρωπο που εφηύρε την επιστήμη.
- ▶ Όπως και υπόλοιποι σύγχρονοί τους οι πρώτοι ανθρωπολόγοι πίστευαν πώς η εποχή τους ήταν μια εποχή ραγδαίων αλλαγών, και κοιτούσαν στο παρελθόν για να ερμηνεύσουν το παρόν. Κοιτούσαν στην ‘πρωτόγονη’ κοινωνία, στοιχεία της οποίας θεωρούσαν ότι μπορούσαν να βρουν στις σύγχρονές τους φυλετικές κοινωνίες, για να ερμηνεύσουν τη δική τους ‘μοντέρνα’

Ανθρωπολογία και συγγένεια

Στο τέλος του 19ου αι. όλοι σχεδόν οι ‘ειδικοί’ είχαν συμφωνήσει στα ακόλουθα:

- οι περισσότερες ‘πρωτόγονες’ κοινωνίες ήταν δομημένες στη βάση συγγενικών σχέσεων
- η συγγενική οργάνωση βασιζόταν στις ομάδες καταγωγής
- αυτές οι ομάδες καταγωγής ήταν εξωγαμικές και σχετιζόταν μεταξύ τους με μια σειρά γαμήλιων ανταλλαγών
- όπως όλα τα είδη υπό εξαφάνιση, αυτοί οι θεσμοί, διατηρούνταν υπό τη μορφή ‘απολιθωμάτων’ σε τελετουργίες και ορολογίες της συγγένειας οι οποίες ήταν μάρτυρες πρακτικών που είχαν πεθάνει από καιρό
- τέλος, με την εξέλιξη της ιδιοκτησίας, οι ομάδες καταγωγής έδωσαν τη θέση τους στην εδαφική επικράτεια του κράτους. Αυτή ήταν η πλέον επαναστατική αλλαγή στην ιστορία της ανθρωπότητας. Και σηματοδότησε τη μετάβαση από την ‘αρχαία’ στη σύγχρονη κοινωνία.
- [Ταυτόχρονα, οι ιδέες αυτές σχετιζόταν με την θεωρία της πρωτόγονης θρησκείας. Η αρχική θρησκεία ήταν ο ‘ανιμισμός’, σύμφωνα με τον οποίο τα φυσικά είδη και αντικείμενα έχουν ψυχές και για αυτό πρέπει να λατρεύονται. Στις περισσότερες ‘πρωτόγονες’ κοινωνίες κάθε ομάδα καταγωγής πίστευε ότι καταγόταν από ένα ζώο/θεό ή φυτό/θεό.]

Sir Henry James Sumner Maine

1822 – 1888 Βρετανός νομικός

1861 *Το αρχαίο δίκαιο*

- ▶ Αναδιατύπωσε μια κλασική σύλληψη περί αρχέγονης κατάστασης του ανθρώπου και την έκανε να φαντάζει άμεσα συνδεόμενη με τα ενδιαφέροντα των συγχρόνων του.
- ▶ Υπέθεσε ότι τα πρώτα ανθρώπινα όντα ήταν μέλη μιας συλλογικής οικογενειακής ομάδας με αρχηγό έναν δεσποτικό πατέρα. Σταδιακά, οι πιο ισχυροί πατριάρχες συσπείρωσαν γύρω τους εγκατελειμμένα παιδιά και αδέσποτους. Ο εδαφικός δεσμός γινόταν όλο και πιο σημαντικός. Τελικά, οι θεμελιωμένες στη συγγένεια κοινωνίες αντικαταστάθηκαν από κοινωνίες θεμελιωμένες στην εδαφική επικράτεια.
- ▶ Σύμφωνα με τον Maine αυτή η μετάβαση από το αίμα στη γη, από το γόητρο στο συμβόλαιο ήταν η μεγαλύτερη επανάσταση στην ανθρώπινη ιστορία.

Johannes Jacob Bachofen

1815- 1887 Ελβετός καθηγητής Ρωμαϊκού δικαίου

1861 *Μητριαρχία* [*Das Mutterrecht*]

Ξαναδιάβασε τους ελληνικούς μύθους σαν κοινωνιολογικά ντοκουμέντα και έφτασε στο συμπέρασμα ότι η αρχέγονη οικογενειακή δομή δεν ήταν πατριαρχική αλλά μητριαρχική

John Ferguson McLennan

► 1827-1881 Σκωτσέζος νομικός

1865 Πρωτόγονος γάμος

PRIMITIVE MARRIAGE

AN INQUIRY INTO
THE ORIGIN OF THE FORM OF CAPTURE
IN MARRIAGE CEREMONIES.

BY JOHN F. M'LENNAN, M.A.,
ADVOCATE.

EDINBURGH:
ADAM AND CHARLES BLACK.
1865.

Κατέληξε σε συμπέρασμα παρόμοιο με του *Bachofen* χωρίς ωστόσο να γνωρίζει το έργο του τελευταίου

Lewis Henry Morgan

- ▶ 1818-1881 Αμερικανός νομικός

Η έκδοση του Πρωτόγονου γάμου του McLennan ενέπνευσε τον Morgan να αναπτύξει την πιο σημαντική από αυτές τις νέες αναπαραστάσεις των πρώιμων κοινωνικών θεσμών.

Το γνωστότερο έργο του η *Αρχαία Κοινωνία* εμφανίστηκε δεκαέξι χρόνια μετά το *Αρχαίο Δίκαιο*. Απηχούσε τον τίτλο του Maine και ανήκε στο ίδιο σύμπαν λόγου.

Lewis Henry Morgan

The League of the Iroquois

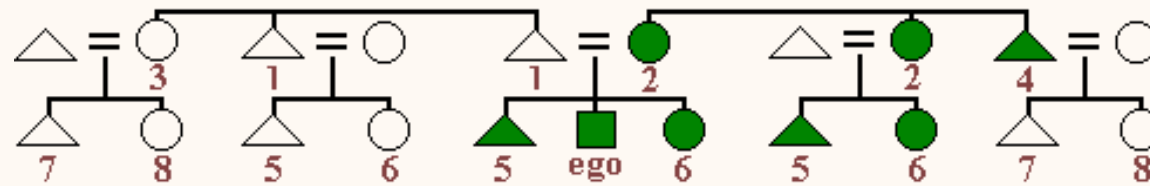
Το 1844 πήρε το δίπλωμά του στη Νομική και εγκαταστάθηκε στην περιοχή του Rochester της Νέας Υόρκης, όπου και ίδρυσε μια αδελφότητα. Δίπλα στο Rochester ήταν ένας καταυλισμός Ιροκέζων Ινδιάνων, και η αδελφότητα πήρε το όνομα των Ιροκέζων θεωρώντας ότι ήταν οργανωμένη όπως αυτή.

Το 1851 δημοσιεύεται το έργο του *The League of the Iroquois Η Ένωση των Ιροκέζων*. Στο έργο αυτό ο Morgan υποστηρίζει ένα εξελικτικό σχήμα σύμφωνα με το οποίο οι κοινωνίες οργανωμένες γύρω από την οικογένεια, έδωσαν τη θέση τους σε κοινωνίες οργανωμένες σε κράτη. Σύμφωνα με αυτή την θεώρηση, στην αρχή υπήρχαν χωριστές, ανεξάρτητες οικογένειες, οι οποίες αργότερα ενώθηκαν σε ομάδες, γένη (εξωγαμικά πατρογραμμικά κλαν), φατρίες και φυλές. Ειδικά τα γένη ήταν εξαιρετικά σημαντικά, γιατί ήταν αυτόνομες συγγενικές και πολιτικές μονάδες, δημοκρατικές από τη φύση τους και με θρησκευτικές λειτουργίες. Αναφορικά με τον τρόπο οργάνωσης της κοινωνίας των Ιροκέζων, ο Morgan ισχυρίζεται ότι αυτοί αντιπροσωπεύουν μια προγενέστερη κατάσταση, όπου οι 'οικογενειακές σχέσεις' αποτελούν το πρωταρχικό σχήμα διακυβέρνησης.

The League of the Iroquis

- Ο Morgan επίσης, περιέγραψε το σύστημα ορολογίας της συγγένειας των Ιροκέζων, το οποίο ήταν πολύ διαφορετικό, από εκείνο στο οποίο ο ίδιος ήταν εξοικειωμένος. Το σύστημα αυτό, σύμφωνα με τον ίδιο «δεν είχε καμιά σχέση με τον αστικό ή εθιμοτυπικό κώδικα. Ήταν ωστόσο ένα πολύ καθαρό και συγκεκριμένο σύστημα. Δεν έκανε καμιά διάκριση μεταξύ μεταξύ ευθύγραμμων και πλαγίων συγγενών είτε σε ανιούσα, είτε σε κατιούσα γραμμή».

...συνέχεια των ερευνών του Morgan

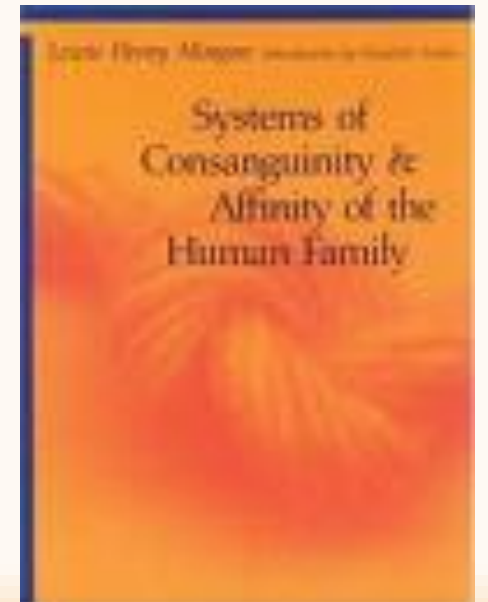
- ▶ Το 1858 ο Morgan θα ανακαλύψει ότι οι Ojibwa, οι οποίοι μιλούσαν διαφορετική γλώσσα από αυτή των Ιροκέζων, είχαν ακριβώς το ίδιο σύστημα ταξινόμησης των συγγενών.
- ▶ Στη συνέχεια έλεγξε στο λεξικό του Rigg για τη γλώσσα των Dakota και ανακάλυψε ότι και αυτοί ταξινομούν μαζί διαφορετικές κατηγορίες συγγενών.

Η ερώτηση ήταν η εξής: πόσο διαδεδομένο είναι αυτό το σύστημα ταξινόμησης των συγγενών;

- ▶ Τον Δεκέμβριο του 1858 ο Morgan έστειλε ερωτηματολόγιο στις περιοχές των Ινδιάνων για να συμπληρωθούν από ιεραπόστολους και από άλλους.
- ▶ Στα μέσα του 1859 ήταν πεπεισμένος ότι αυτό το σύστημα ταξινόμησης των συγγενών απαντιόταν σε όλη τη βόρεια Αμερική και ότι για το λόγο αυτό οι Ινδιάνοι της Βόρειας Αμερικής πρέπει να έχουν κοινή καταγωγή. Αλλά αν όλοι οι Ινδιάνοι αποτελούσαν τελικά μια ομάδα, από πού είχαν έρθει; Ο Morgan ήταν έτοιμος να δεχτεί την υπόθεση ότι ήταν ασιατικής καταγωγής.

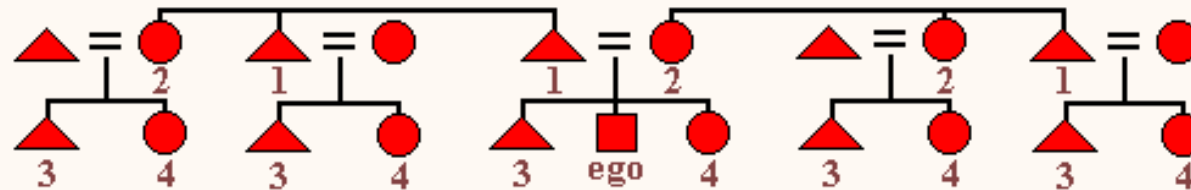
Systems of Consanguinity and Affinity of the Human Family

- Συλλέγοντας πληροφορίες τόσο για τους Ινδιάνους την Αμερικής όσο και για πολλά άλλα μέρη του κόσμου με τη βοήθεια ιεραποστόλων, εμπόρων και κυβερνητικών υπαλλήλων ο Morgan κατόρθωσε να συγκεντρώσει συστήματα ορολογίας της συγγένειας για πολλές περιοχές.
- Το **1871** δημοσίευσε το έργο του **Συστήματα Αιματοσυγγένειας και Αγχιστείας της Ανθρώπινης Οικογένειας (*Systems of Consanguinity and Affinity of the Human Family*)**.

Συστήματα συγγενειακής ορολογίας

- Ένα τρίτο του βιβλίου αποτελείται από πίνακες με συστήματα συγγενικής ορολογίας (ποιοι ονομάζονται ‘αδελφός’, ‘αδελφή’, ‘πατέρας’, ‘μητέρα’, ‘θείος’, ‘θεία’) και είναι το υλικό πάνω στο οποίο στηρίζεται ο Morgan για να διατυπώσει την άποψη ότι διαφορετικές κοινωνίες ταξινομούν τους συγγενείς με διαφορετικό τρόπο (για παράδειγμα στη Χαβάη δεν υπάρχουν χωριστές λέξεις για τον ‘θείο’, τη ‘θεία’, τον ‘ανιψιό’, την ‘ανιψιά’. Όλοι οι ‘θείες’, ‘θείοι’ αποκαλούνται με τους όρους ‘μητέρα’, ‘πατέρας’, ενώ αυτοί που θα ονομάζαμε εμείς ‘ξαδέλφια’ αποκαλούνται με τους όρους ‘αδελφός’, ‘αδελφή’).

Περιγραφικά και ταξινομικά συστήματα

- Το επιχείρημα του Morgan ήταν ότι η ορολογία της συγγένειας για όλα τα μέρη του κόσμου μπορεί να χωριστεί σε δύο βασικές κατηγορίες:
- ❑ τα ‘**περιγραφικά**’ συστήματα, τα οποία απέδιδε στις **Ινδικές, Σημιτικές και Ουραλικές** γλωσσικές οικογένειες &
- ❑ τα ‘**ταξινομικά**’ συστήματα τα οποία θεωρούσε χαρακτηριστικά των **Αμερινδών, των Πολυνησίων και πολλών φυλών στην Ασία**

- ❑ Τα ‘**περιγραφικά**’ χρησιμοποιούσαν διαφορετική ορολογία για τους κάθετους συγγενείς από εκείνη που χρησιμοποιούσαν για τους πλάγιους
- ❑ Ενώ, τα ‘**ταξινομικά**’ δεν έκαναν αυτή την διάκριση και συγχώνευαν τους συγγενείς σε ευθεία γραμμή με τους συγγενείς σε πλάγια γραμμή σε διαφορετικούς βαθμούς.

- ✓ Για παράδειγμα, η ορολογία της συγγένειας στους *!Kung* της Αφρικής χαρακτηρίζεται ως περιγραφική γιατί ο πατέρας και ο αδελφός του διαχωρίζονται σε επίπεδο ορολογίας (*ba* για τον πατέρα, *tsu* για τον θείο), ενώ σε μια γειτονική φυλή, τους *Nharo*, η συγγενική τους ορολογία χαρακτηρίζεται ως ταξινομική γιατί όπως και στους *Ιροκέζους* ο πατέρας και ο θείος προσφωνούνται με τον ίδιο όρο (ενώ ο αδελφός της μητέρας προσφωνείται με διαφορετικό

Ορολογία και μορφές γαμήλιων ενώσεων

- Στο τελευταίο κεφάλαιο του έργου αυτού ο Morgan επιχειρεί την ερμηνεία αυτού του φαινομένου, της ύπαρξης, δηλαδή, δύο συστημάτων ορολογίας της συγγένειας, του ταξινομικού και του περιγραφικού, το οποίο αποδίδει στην εξέλιξη της ίδιας της ανθρώπινης κοινωνίας:
- Διατυπώνει την άποψη ότι η συγγενική ορολογία ‘αντικατροπτίζει’ παλαιότερες μορφές γαμήλιων ΕΝΩΣΕΩΝ
- Στην προσπάθειά του να βάλει κάποια τάξη στο υλικό του άρχισε να επεξεργάζεται μια θεωρία διαδοχικών σταδίων στο γάμο που αντιστοιχούσαν σε διαφορετικά συστήματα συγγενικής ορολογίας. Σύμφωνα με τη θεωρία του ο γάμος και η οικογένεια εξελίχθηκαν ή θα εξελίσσονταν μέσα από 15 περίπου καθορισμένα στάδια, από μια αρχική κατάσταση απόλυτης σεξουαλικής ελευθερομειξίας σε μια πολιτισμένη μονογαμική ένωση. Υποστήριξε ότι τα πρώτα στάδια επέζησαν ανάμεσα στους λαούς που υπήρχαν στην εποχή τους και μπορούσαν να διαπιστωθούν περαιτέρω, από τους όρους προσφώνησης των συγγενών σε διάφορα μέρη του κόσμου.

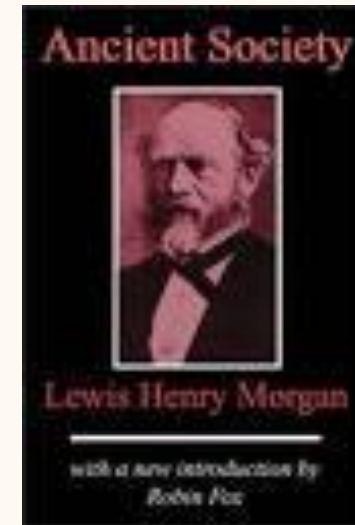
Στάδια γαμήλιων ενώσεων

Τα στάδια αυτά είναι τα εξής:

1. Αρχική κατάσταση ελευθερομιξίας
2. γάμος ή συγκατοίκηση ανάμεσα σε αδελφούς και αδελφές
3. **αιματοσυγγενική οικογένεια** (= ομαδική ένωση ανάμεσα σε ομάδες αδελφών ανδρών και γυναικών) / πρώτη μορφή οικογένειας
4. το έθιμο της Χαβάης
5. ταξινομικό σύστημα της συγγένειας των Μαλαγιανών
6. **πουναλουανή οικογένεια** / δεύτερη μορφή οικογένειας
7. σύστημα σχέσεων που απαντιέται στους Turan (τουρανικό σύστημα)
8. ο γάμος ανάμεσα σε ζευγάρια [σε αυτές τις πρώτες μορφές γαμήλιας ένωσης το παιδί γνώριζε τη μητέρα του, αλλά όχι και τον πατέρα του και η καταγωγή υπολογιζόταν διαμέσου των γυναικών χωρίζοντας τους πληθυσμούς σε μητριαρχικές ομάδες]
9. η **συνδυασμιανική ή ζευγαρωτή οικογένεια** / τρίτη μορφή οικογένειας
10. πολυγαμία
11. η **πατριαρχική οικογένεια** / τέταρτη μορφή οικογένειας
12. η πολυανδρία
13. άνοδος της σημασίας της ιδιοκτησίας και μεταβίβαση της μέσω των γραμμικών απογόνων
14. η **μονογαμική οικογένεια** / τελευταίο και τελικό στάδιο της οικογένειας
15. αντικατάσταση του ταξινομικού από το περιγραφικό σύστημα ορολογίας

Ancient Society

- ▶ **1877 Η Αρχαία Κοινωνία (*The Ancient Society*):** στο έργο αυτό προσπαθεί να ανασυνθέσει τη μακρά ιστορία της ανθρωπότητας γιατί θεωρεί ότι τα τελευταία 30 χρόνια ανακαλύφθηκαν αποδείξεις για την πολύχρονη ιστορία της ανθρωπότητας πάνω στη γη και ότι οι σύγχρονοί του κλήθηκαν να ανακαλύψουν και να καταγράψουν ένα τόσο σημαντικό γεγονός.

Ancient Society

Στην *Αρχαία Κοινωνία* διερευνά 4 τάξεις γεγονότων

- ▶ εφευρέσεις και ανακαλύψεις
- ▶ τρόποι διακυβέρνησης (γένος / φατρία / φυλή)
- ▶ οικογένεια
- ▶ ιδιοκτησία

και διακρίνει 3 περιόδους

- ▶ της Αγριότητας
- ▶ της Βαρβαρότητας
- ▶ του Πολιτισμού

οι οποίες αντιστοιχούν σε συγκεκριμένα **στάδια** του πολιτισμού, τα οποία χρονικά προσδιορίζονται από **αλλαγές** στις **εφευρέσεις** και τις **ανακαλύψεις**, οι οποίες με τη σειρά τους επιφέρουν αλλαγές και στις 3 υπόλοιπες τάξεις γεγονότων που προανέφερε, δηλ. την **διακυβέρνηση**, την **οικογένεια** και την **ιδιοκτησία**.

Ancient Society

Αναφορικά με την οικογένεια γράφει:

- ▶ «Έχουμε συνηθίσει να θεωρούμε τη μονογαμική οικογένεια σαν τη μορφή που υπήρχε παντού, αλλά που διακοπτόταν σε ορισμένες περιοχές από την πατριαρχική. Αντί για αυτό, η ιδέα της οικογένειας υπήρξε μια εξέλιξη διαμέσου διαδοχικών σταθμών ανάπτυξης, όντας η μονογαμία η τελευταία από τη σειρά των μορφών της. Αυτό είναι το θέμα μου, ώστε να δείξω ότι προηγήθηκαν από αυτήν αρχαιότερες μορφές, που επικρατούσαν καθολικά πέρα για πέρα δια μέσου της περιόδου της Αγριότητας, και της παλαιότερης και της μεσαίας περιόδου της Βαρβαρότητας και ότι ούτε η μονογαμική ούτε η πατριαρχική μπορούν να ανευρεθούν πίσω από την τελευταία περίοδο της βαρβαρότητας. Αυτές ήταν ουσιαστικά σύγχρονες, και ακόμα, ήσαν αδύνατες για να φανούν στην αρχαία κοινωνία, μέχρι που μια προηγούμενη πείρα, κάτω από τις πιο πρώιμες μορφές σε κάθε φυλή της ανθρωπότητας είχε προετοιμάσει το δρόμο για την εισαγωγή τους».

Διακρίνει 5 διαδοχικές και διαφορετικές μορφές οικογένειας, όπου η καθεμιά συνδυάζεται με έναν θεσμό γάμου

1. η **αιματοσυγγενική οικογένεια**: βασίζεται στην επιγαμία αρρένων και θήλεων αδελφών, γνήσιων και πλάγιων, σε μια ομάδα
2. η **πουναλουανή οικογένεια**: βασίζεται στην επιγαμία διαφόρων θήλεων αδελφών, γνησίων και πλαγίων, με καθένα από τους συζύγους των άλλων, σε μια ομάδα, οι συνδεδεμένοι σύζυγοι μη έχοντας αναγκαστικά συγγένεια μεταξύ τους. Επίσης, στην επιγαμία των διαφόρων αρρένων αδελφών, γνησίων και πλαγίων, με κάθε μια από τις συζύγους των άλλων
3. η **συνδυασμιανική ή ζευγαρωτή οικογένεια**: βασιζόταν στο γάμο μεταξύ μοναδικών ζευγαριών, αλλά χωρίς μία αποκλειστική συγκατοίκηση. Ο γάμος συνεχιζόταν ανάλογα με την ευχαρίστηση των μερών
4. η **πατριαρχική οικογένεια**: βασιζόταν στο γάμο ενός άνδρα με πολλές συζύγους
5. η **μονογαμική οικογένεια**: βασιζόταν στο γάμο μεταξύ μοναδικών ζευγαριών με μια αποκλειστική συγκατοίκηση

Ancient Society

1. η αιματοσυγγενική οικόγενεια δημιούργησε το Μαλαγιανό σύστημα αιματοσυγγένειας και συγγένειας (τύπος ταξινομικού συστήματος όπου όλοι οι συγγενείς μια γενιάς ταξινομούνται κάτω από την ίδια κατηγορία)
2. η πουναλουανή οικογένεια δημιούργησε το Τουρανικό και Γκανοβανιανό σύστημα (τύπος ταξινομικού συστήματος όπου κάποιοι από τους πλάγιους συγγενείς μια γενιάς ταξινομούνται μαζί με τους συγγενείς σε ευθεία γραμμή, ενώ οι άλλοι προσφωνούνται με διαφορετικούς όρους)
3. η μονογαμική δημιούργησε το αριανό, σημιτικό και ουραλιανό σύστημα
4. οι ενδιάμεσες η συνδυασμιανική και πατριαρχική οικογένεια απέτυχαν να δημιουργήσουν ένα σύστημα αιματοσυγγένειας
5. στο τελευταίο πια στάδιο το ταξινομικό σύστημα αντικαταστάθηκε από το περιγραφικό

Η συμβολή του Morgan

- ▶ Επισημάναμε ότι κύριο χαρακτηριστικό της θεωρίας του Morgan ήταν ότι η ανάλυσή του χτιζόταν πάνω στην λεπτομερειακή ανάλυση του συνόλου του πολιτισμού και δεν προσπαθούσε να αποδείξει τη θεωρία του με στοιχεία αποσπασμένα από το πολιτισμικό τους πλαίσιο.
- ▶ Και είδαμε τη σημασία που είχε για τους μετά τον Morgan ανθρωπολόγους η μελέτη του τρόπου που ταξινομούνται οι συγγενείς. Το κίνητρο που υπήρχε εδώ και χρόνια πίσω από τις μελέτες των ορολογιών συγγένειας, είναι ότι αν μπορούσαμε να βρούμε πώς μπορούμε να χαρτογραφήσουμε το κοινωνικό σύμπαν ενός λαού, θα αποκτούσαμε ένα κλειδί για τη συγκριτική ανάλυση. Και αυτό γιατί:
- ▶ τα ίδια επίσημα σχήματα ταξινόμησης συγγενών εμφανίζονται σε πολύ απομακρυσμένα μεταξύ τους μέρη του φυλετικού κόσμου, ανάμεσα σε λαούς οι γλώσσες των οποίων δεν έχουν καμία σχέση, και οι οποίοι δεν έχουν καμιά ιστορική επαφή.
- ▶ Επιπλέον, υπάρχουν εμφανείς συσχετισμοί ανάμεσα στους τρόπους με τους οποίους ταξινομούνται οι συγγενείς και την οργάνωση των ομάδων καταγωγής και των συστημάτων γάμου. Έτσι, οι ορολογίες της συγγένειας αναδεικνύονται σε τρόπους ταξινόμησης 'ειδών ανθρώπων' οι οποίοι έχουν κοινωνική σημασία στη ζωή ενός ατόμου' και αυτό εξαρτάται από τον τρόπο οργάνωσης της κοινωνίας σε ομάδες, και από τον τρόπο που συνδέονται αυτές οι ομάδες μεταξύ τους.

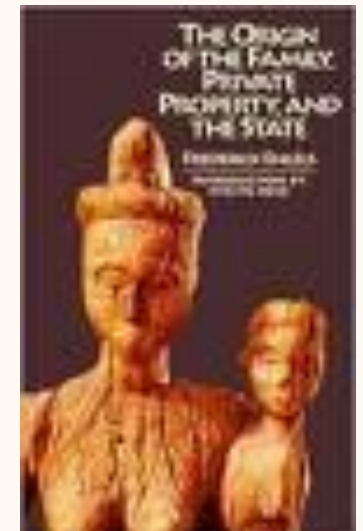
Εξελικτισμός και συστήματα ταξινόμησης της συγγένειας

- ▶ Η ορθότητα των απόψεων του Morgan αμφισβητήθηκε πολύ νωρίς, όχι όμως και η γενικότερη συνεισφορά του, στο βαθμό που υπήρξε ο πρώτος ο οποίος πρότεινε μια καθαρά ιστορικοκοινωνική θεωρία για να εξηγήσει την ποικιλομορφία των συστημάτων ταξινόμησης/κατηγοριοποίησης των συγγενών
- ▶ Η αμέσως επόμενη φάση στη μελέτη της συγγένειας (η οποία αφορά τόσο τους υποστηρικτές όσο και τους πολέμιους της εξελικτικής θεωρίας) συνδέεται άμεσα με τις μεθοδολογικές προτάσεις που γίνονται για μια αποτελεσματική, εμπειρική πλέον μελέτη των συγγενικών συστημάτων

Η θεωρία περί «μητριαρχίας»

Friedrich Engels

- ▶ Friedrich Engels (1820 – 1895)
- ▶ χρησιμοποίησε αυτές τις σημειώσεις και έγραψε το έργο *Η Καταγωγή της Οικογένειας, της Ατομικής Ιδιοκτησίας και του Κράτους* το οποίο εκδόθηκε στη Γερμανία το 1884 και το οποίο ήταν μια εκλαίκευση και εξέλιξη των ιδεών του Morgan.

Η καταγωγή της οικογένειας, της ατομικής ιδιοκτησίας και του κράτους

- ▶ Το στοιχείο στη θεωρία του Morgan το οποίο κίνησε το ενδιαφέρον του Engels ήταν η ‘ανακάλυψη εκ νέου του πρωτόγονου μητριαρχικού γένους ως στάδιο το οποίο προϋπήρχε του πατριαρχικού γένους των πολιτισμένων ανθρώπων. Μια ανακάλυψη, που σύμφωνα με τα λόγια του Engels «είναι τόσο σημαντική για την ανθρωπολογία όσο η θεωρία του Δαρβίνου για την εξέλιξη στη βιολογία και η θεωρία του Μάρξ για την υπεραξία στην πολιτική οικονομία». Η εξελικτική αξία αυτής της ανακάλυψης ήταν ότι άνοιξε το δρόμο σε μια ιστορία της εξέλιξης της οικογένειας η οποία αντιμετώπιζε την οικογένεια ως ιστορική διαδικασία που υπόκειται σε αλλαγές και όχι φυσικό θεσμό. Στη σύγχρονή της μορφή, την εποχή του Engels, η οικογένεια δεν ήταν άλλο από τρόπος οργάνωσης της ατομικής ιδιοκτησίας και νίκη της τελευταίας πάνω στην «πρωτόγονη, φυσική, κοινοκτημοσύνη». Επίσης, ούτε η μονογαμία ήταν πιο φυσική ή ηθικά ανώτερη από άλλες μορφές συνεύρεσης. Για τον Engels η πολιτισμένη μονογαμική οικογένεια δεν ήταν (όπως αντίθετα πίστευε ο Morgan) το τελευταίο στάδιο των ανθρωπίνων ενστίκτων. Ήταν στην πραγματικότητα μια μορφή εκμετάλλευσης η οποία μπορούσε να συγκριθεί με την ταξική εκμετάλλευση. Η οικογένεια στηρίζεται «στην ανωτερότητα του άνδρα και σκοπός της είναι η παραγωγή παιδιών που δεν θα αμφισβητείται η πατρότητά τους. Και μια μη αμφισβητούμενη πατρότητα είναι αναγκαία γιατί αυτά τα παιδιά θα κληρονομήσουν αργότερα την περιουσία του πατέρα τους ως οι φυσικοί του κληρονόμοι».
- ▶ Και το κράτος θεωρείται το ίδιο προσωρινός και επίπλαστος θεσμός όπως και η οικογένεια. Ο Morgan έδειξε ότι πριν από το κράτος τα πολιτικά συστήματα στηριζόταν στην οικογένεια. Το κράτος ήταν το αποτέλεσμα της μεγέθυνσης της ιδιοκτησίας και ταξικής διαπάλης. Κατά συνέπεια θα διαλυόταν όταν η παραγωγή ρυθμιζόταν στη βάση ενός ελεύθερου και ίσου συνεταιρισμού μεταξύ παραγωγών. Οι θέσεις του Engels προέρχονται ως ένα βαθμό από τις θέσεις του Morgan ωστόσο διαφοροποιούνται από αυτές με αποτέλεσμα οι απόψεις του Morgan που άσκησαν επίδραση στην μαριξιστική παράδοση να είναι σε σημαντικό βαθμό διαφορετικές από εκείνες που υποστήριξε ο ίδιος.

Μητριαρχία

Τη δεκαετία του '70 φεμινίστριες ανθρωπολόγοι άντλησαν την έμπνευσή τους από το έργο του Engels για μια κριτική της μονογαμικής οικογένειας και ορισμένες υποστήριξαν με πάθος τη θέση των Morgan και Engels για την ύπαρξη ενός μητριαρχικού σταδίου στην ιστορία της ανθρωπότητας το οποίο προηγήθηκε του πατριαρχικού. Σε ένα κείμενό της *Ο Μύθος της Μητριαρχίας Μια Προβληματική Θεωρία*, γραμμένο το 1989 η Στέλλα Γεωργούδη επισημαίνει μια σειρά από επιχειρήματα που στέκονται κριτικά απέναντι στη θεωρία ύπαρξης τριών σταδίων:

- ▶ α) η ελευθερομιξία είναι μια κατάσταση που δεν επαληθεύθηκε από καμιά κοινωνική οργάνωση
- ▶ β) η στατιστική και συγκριτική ανάλυση κοινωνιών έδειξε πόσο απλουστευμένες ήταν εκείνες οι υποθέσεις που βλέπουν στην τροφοσυλλογή ή τις πρώτες γεωργικές μορφές την οικονομική υπεροχή μιας μητριαρχικής γυναίκας και αυτό γιατί στην συντριπτική πλειοψηφία των κοινωνιών υπάρχει αλληλεξάρτηση οικονομικών δραστηριοτήτων. Επιπλέον, η κυριαρχία ενός φύλου δεν κρίνεται μόνο από το βαθμό συμμετοχής του στις δραστηριότητες συντήρησης
- ▶ γ) δεν ευσταθεί το επιχείρημα ότι τα μητρογραμμικά συστήματα συγγένειας είναι τα αρχαιότερα και ότι η μητρογραμμική καταγωγή και ο μητροτοπικός γάμος συνεπάγονται κυρίαρχη θέση των γυναικών. Και αυτό γιατί α) τα μονογραμμικά συχνά συνυπάρχουν με διπλογραμμικά και αμφιπλευρικά, β) συχνά κυνηγοί και τροφοσυλλέκτες είναι πατρογραμμικοί ενώ κοινωνίες με ταξική οργάνωση είναι μητρογραμμικές, γ) μητρογραμμικές κοινωνίες μπορούν να συνδυαστούν με πατροτοπικό γάμο ή και σε μητρογραμμικές κοινωνίες συχνά ο αδελφός της μητέρας κατέχει περίοπτη θέση

Βιβλιογραφία

- ▶ Γεωργούδη, Στέλλα. 1984. «Ο Μύθος της Μητριαρχίας: Μια Προβληματική Θεωρία». Στο *Δίνη. Φεμινιστικό Περιοδικό*, 1: 21-45
- ▶ Kuper, Adam. 2006 [α' έκδοση 1988, β' έκδοση 2005]. *Η επανεπινόηση της πρωτόγονης κοινωνίας. Μεταμορφώσεις ενός μύθου*. Κεφ. 1 «Ο μύθος της πρωτόγονης κοινωνίας», κεφ. 2 «Βάρβαρος, άγριος, πρωτόγονος», κεφ. 3 «Η πατριαρχική θεωρία του Henry Maine». -Εκδ. Αλεξάνδρεια: Αθήνα.
- ▶ Leacock, Eleanor. 1974. «Εισαγωγή». Στο Friedrich Engels *Η Καταγωγή της Οικογένειας, της Ατομικής Ιδιοκτησίας και του Κράτους*. Αθήνα: Θεμέλιο
- ▶ Morgan, Henry. L. 1877. *Η Πρωτόγονη Κοινωνία*. Μτφ. στα ελληνικά. Αθήνα: Εκδ. Αναγνωστίδης.
- ▶ Λεοντίδου, Έφη. 1990. «Μητριαρχία. Από το Μύθο στην Πραγματικότητα». Στο *Δίνη. Φεμινιστικό Περιοδικό*, 5: 52-57.

ΤΕΛΟΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ

Βενετία Καντσά
Τμήμα Κοινωνικής Ανθρωπολογίας και Ιστορίας

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

